

Миленко Бодин

Факултет безбедности, Универзитет у Београду

Светлана Станаревић

Факултет безбедности, Универзитет у Београду

ИДЕНТИТЕТ МЛАДИХ – БЕЗБЕДНОСНО ПИТАЊЕ ЉУДСКИХ РЕСУРСА СРБИЈЕ

Сажетак

Идентитети стварају и обликују интересе или потребе, у зависности од контекста анализе. Многи интереси, на пример, националне безбедности зависе од личног идентитета који је у вези са схватањима других идентитета. Поједини актери у друштвеним односима, често не могу да одлуче који су њихови интереси, све док не спознају шта представљају – „ко су“ и која је њихова улога у друштву.

Један од најважнијих, али често и најпротивречнијих испољавања идентитета јесте национални идентитет, који условљава развој и испољавања осталих облика идентитета. За младе у једном друштву, посебно је важан национални идентитет, јер помаже дефинисању њиховог односа према неким срединским ентитетима и одређује интересе или потребе који ће их покренути.

Овај текст је прилог настојању да се млади, њихови проблеми, са одређеним аспектима идентитета што боље протумаче у светлу савременог (српског) друштва, али и европског окружења. Млади нису проблем или потенцијални извор проблема који треба решавати, већ важан национални ресурс, потенцијал или „витално друштвено богатство“ који може допринети друштвеном развоју. У тексту ће такође бити указано на могућност да се борба младих за изградњом

идентитета постави у контекст безбедносног питања људских ресурса.

Образовне институције су важне за социјализацију и регулисање понашања младих, а нарочито изградњу идентитета и њиховог обликовања као друштвеног ресурса Србије.

Кључне речи: идентитет, национални идентитет, млади, безбедност, људски ресурси, образовне институције.

КАКО СЕ ГРАДИ ИДЕНТИТЕТ

Питање идентитета¹⁾ је од круцијалне важности у било којем друштву које је предмет посматрања. Традиционално, идентитет се посматра као суштина и непроменљиви атрибут појединца или колектива. Данас теоретичари и истраживачи откривају нове димензије идентитета, који се непрестано изграђује и остварује кроз узајамни утицај појединаца, група и њихових идеологија као и целокупног друштва. Најважније и најчешће спомињане институције социјализације и идентификације су традиционално: породица, политичке партије и религија.²⁾

Иако је идентитет нешто што се односи на појединце, он је повезан с друштвеним групама којима ти појединци припадају и с којима се идентификују. Ранији истраживачи су сматрали да су идентитети људи прилично стабилни, заједнички појединим друштвеним скупинама и утемељеним на једној или две кључне варијабле као што су класа или националност. У новије време постструктуралистичке и постмодерне теорије усвојиле су врло различита гледишта. Оне упућују на то да наши идентитети имају многе различите аспекте, да се често мењају и да могу бити противречни. Према неким ауторима, већина појединаца у савременим друштвима више уопште нема чврст осећај идентитета – њихови идентитети су фрагментирани.

Дефиниција индивидуалног или колективног идентитета је у средишту схватања савремених друштвених промена. Те промене

1) Широко распрострањен шездесетих година у САД, појам идентитета је одраз једног посебног контекста, јачања мањина, али такође и једне тежње оптерећене модерним животом, афирмацијом појединца.

2) Халперн, К., Жан-Клод Руано-Борбалан, уредници, *Идентитет(и): појединац, група, друштво*, Клио, Београд, 2009.

су: криза националног идентитета, идентитетски ратови (верски, етнички), поново успостављање верских и породичних идентитета, додељивање централне улоге индивидуалном идентитету. Насилна афирмација етничких идентитета и резултујући међународни хаос, су један од главних разлога за обновљено обраћање пажње на идентитет у безбедносном контексту.

Прва чињеница која говори о нашем односу према животу и свету је свест о нашем сопственом идентитету. Лични идентитет наоко једноставан и очигледан појам, заправо је сложен и мултидимензионалан. Лични идентитет (наше ја) зависи од културе у којој се развија. У друштвима где се више вреднује колектив од појединца, где су однос према другоме и улога групе основни, више се развија међузависно ја. Чланови друштва у којима је појединац важнији од колектива, развијају једно независније ја, засновано на вредновању сопствене појединачности.

Ерик Ериксон (Erick Erickson) је 50-тих и 60-тих година XX века систематизовао истраживања о личном и друштвеном идентитету³⁾, која су се спроводила до тада. Савремена психологија се значајно ослања на његове радове. Овај аутор је истакао постојање индивидуалне разлике и тенденције ка друштвеној усклађености за све појединце. Познат је и по томе што је израдио периодизацију изградње индивидуалног идентитета, чије се транзиције дешавају у „кризама идентитета“ као што је адолесцентска. Он је и осмислио израз „криза идентитета“ који одговара заокрету у развоју идентитета.

Унутрашњу страну индивидуалног идентитета чини ЈА. Индивидуални идентитет се гради кроз однос са околином и са другима, у оквиру група ужих или ширих, уговорних или наметнутих. У савременом свету све је више стварних или симболичких група припадности којима појединци приступају. Условно речено, можемо издвојити неколико нивоа припадности:

- први ниво, чине примарне групе припадности као што је породица или професионални круг, као и ужи круг пријатеља
- други ниво, представљају културне, верске или политичке институције
- трећи ниво огледа се кроз однос друштвених и политичких институција: држава – нација.

3) Erickson, E., *Identity, youth, crisis*, Norton, New York, 1968.

Последњих деценија све више је присутна и појава глобалне сфере идентификације коју представља човечанство – свет. Двадесети век је сведок енормног раста броја међународних организација, невладиних организација, транснационалних компанија и других асоцијација које надилазе државне границе, што је пропраћено општим порастом капацитета за глобалне комуникације. Овакав развој доприноси чињеници да се многи нови идентитети скривају на хоризонту и да је врло вероватно да поред тога што имају огроман утицај на будући курс међународних односа, значајну улогу остварују и на плану друштвених односа унутар једне државе.

Идентитет се гради кроз двоструко кретање изједначавања и разликовања, идентификације са другима и разликовања у односу на њих.⁴⁾ Идентификација је процес који се прво развија у кругу породице са сликама родитеља, браће, сестара, другова, са идеалима и моделима породице и културе (кроз митске личности, јунаке). Како дете расте његова околина се стално шири. Са поласком у школу, са продором медија, идентификација се ослања на шире групе: локална средина, вршњаци, пријатељи из спортског клуба, професионалне групе, националне групације итд.

Дакле, процес учења се одвија постепено, и том приликом појединац открива себе у бројним идентитетима повезаним са односима и ситуацијама, где усклађује понашање са другима и постаје свестан различитих улога. Идентификације не произилазе само из група припадности, већ и референтних група⁵⁾ у којима појединац налази своје моделе или са којима жели да се интегрише. Оне не тумаче само положај појединца, одређен његовим описом и друштвеним статусом, већ и његова предвиђања и тежње. Ако појединац прихвати један идентитет, то је зато што је великим делом прихватио гледиште других, гледиште друштвене групе којој припада, и мишљење других група.

4) Постоји разлика, али и блискост, између појмова „идентитет“ и „идентификација“. Сваки пут када се идентификујемо са неком особом, то значи да повећавамо сличност са њом, да усвајамо њене вредности и њене способности. Из тог угла посматрано, идентификација може изгледати супротна идентитету, који је израз сопствене појединачности у односу на друге. Оно што је ипак неизбежно, то је да идентитет пролази кроз бројне идентификације, како би се бранио, унапредио себе, осетио се признатим или, једноставно, пронашао себе.

5) Теорија о „референтној групи“ која означава групу са којом се појединац поистовећује и присваја њене норме и вредности, а да не мора обавезно да буде и њен члан, увео је Роберт К. Мертон.

Изградња идентитета се јавља као динамичан процес који пролази кроз разне фазе ломова и криза. Дакле, у питању је процес који се не завршава уласком младих у свет одраслих, већ се још много пута током живота гради изнова. Уколико млад човек осети да му околина ускраћује неке облике израза које му омогућају да развије своје способности он ће се бранити и борити на сваки начин, као да се бори за свој живот, јер осећај да знате ко сте и да слободно изражавате свој идентитет заправо је и потврда да сте живи. Млади су друштвена група чија је интеграција у друштво увек обележена специфичним проблемима на које и они и друштво у различитим социоисторијским раздобљима реагују. Истовремено млади су и онај део популације који представља неопходан ресурс за опстанак и развој сваког друштва.

Научници теже ка томе да идентитет посматрају као „релациони“ појам: он постоји на основу разноврсних релација које индивидуе и групе имају са срединским ентитетима и са природном околином. Без обзира како је идентитет проучаван, важно је запамтити/уочити да ниједан идентитет не постоји сам за себе, нити је изолован. Чак и када идентитет служи за разликовање међу предметима у класи објеката, класификација ће увек бити базирана на неком односу између објеката. Оно што је још важније то је да људи и њихове групе праве и одржавају идентитете кроз контакте са „другима“, било да су ти други такође људи или не.

ЗАШТО ЈЕ ИДЕНТИТЕТ ВАЖАН ЗА МЛАДЕ

Период младости је управо и препознатљив по трагању младих за сопственим идентитетом, по тежњи за независношћу од одраслих, као и по сукобљавању са вршњацима. Особености тог периода зависе од конкретног друштва, његове културе, економског развоја, образованости. У времену економске, друштвене и културне кризе јављају се и конфликти на више релација, и они су и обележили деведесете године прошлог века на простору бивше Југославије. Младим људима су нарушене многе форме самопоtvrђивања и изражавања. Уколико посматрамо младе у Србији у садашњем друштвеном окружењу, јасно је да се њихов лични развој одвија у околностима растуће несигурности у многим областима живота и рада. Несигурност младих је највећа када је у питању сопствени идентитет, али и њихово место и улога у друштву.

Млади Србије који сада стасавају, индиректно носе трауме из ратова који су се водили на простору бивше Југославије. Поред ратних траума и фрустрација деведесетих година, ту су и фрустрације због незапослености, све већег сиромаштва, немогућности да се образују, нерешеног стамбеног питања, немогућности заснивања породице и др. Млади су онемогућени у задовољавању многих потреба у сфери културе, забаве, спорта, туризма, школовања и стручног усавршавања. Незадовољење потреба младих људи и непроналажење себе и свог места у друштву, доводи до оправданог незадовољства, фрустрација, али и промена система вредности, ставова, погледа и навика.

Основне потребе и силе организоване људске заједнице еволуирале су заједно као покушај да се установи фонд традиционалних уверења, који свакој генерацији омогућује да подмири потребе оне следеће, релативно независно од личних разлика и променљивих услова. Признање друштва од стране појединаца настаје из узајамног потврђивања јединке и заједнице, у осећају да друштво признаје младу особу као носиоца стваралачке енергије и нових идеја. С друге стране, да би у историју ушла, свака генерација младих тражи идентитет који одговара варљивим обећањима видљивих историјских процеса и који ће бити признат и уважен од осталих чланова друштва.

Колико је важно одредити приоритетне идентитете и да ли је национални идентитет један од њих?

Друштвене заједнице, дефинисане терминима идентитета, могу постати референтни објекат у неким случајевима секуритизације, где вредност која се штити није суверенитет државе, већ идентитет заједнице.⁶⁾ Наиме, јавља се све више других врста социјалних идентитета, често конкурентних нацијама и државама, па ово надметање присиљава државе и нације да се адаптирају и остану флексибилне, те на тај начин и опстану. Светло у којем се посматрају ови надметајући идентитети, који су до сада обично виђени као главни актери у светској политици, зависи више или мање од тога да ли неко сматра државу или нацију „нормалним“ идентитетом.

6) Идентитет се може дефинисати као скуп идеја и пракси које одређене појединце идентификују као припаднике једне социјалне групе. На основу тога и нације се могу посматрати као замишљене заједнице, а национални идентитет као најзначајнији референтни објекат социјеталне безбедности (B. Anderson, *Imagined communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Verso, London, 1991).

Различити аутори на себи својствен начин третирају идентитет и док га једни виде као променљив и нестабилан елемент, други покушавају да објасне да је то један социјални конструкт који има своју стабилност и чврстину/снагу.⁷⁾ Овде се можемо делимично сложити и са једним и са другим гледиштима, јер поједини идентитети по својој природи могу бити слабији, пролазни, важни у одређеним фазама развоја индивидуе, а онда нестати и уступити место неком новом идентитету који добија на значају. То су идентитети које мање више индивидуа бира и у оквиру њих пројектује себе у складу са тренутним интересовањима, могућностима и потребама које има, као што су припадност спортском друштву или заједници, идеолошком покрету и слично. С друге стране, имамо идентитете који су сталнији, стабилнији, теже их је променити, имају јачу (кохезивну) природу. Један такав идентитет је сигурно национални идентитет.

О НАЦИОНАЛНОМ ИДЕНТИТЕТУ И НАЦИОНАЛИЗМУ У СРБИЈИ

У процесу дефинисања социјалних и групних идентитета посебно место заузима нација тј. национални идентитет. Припадност нацији одређује свакодневни живот појединца у школи, на факултету, на послу или у политици, и представља један од најважнијих конструката савремене цивилизације. Нација, национализам и национални идентитет, без обзира како се дефинишу и како се желе представити, нису превазиђени феномени. Дакле, и у сфери теорије⁸⁾ и у сфери политике и свакодневног живота, они добијају на актуелности.

Однос према националном идентитету представља важан фактор успешности мултиетничке социјализације и интеграције. Висок степен поистовећивања са националним идентитетима и придавање великог значаја националном идентитету, може да доведе

7) *Безбедност Западног Балкана*, Часопис Београдске школе за студије безбедности, бр. 13, 2009.

8) Један од теоријских оквира унутар којих се дефинише национални идентитет је теорија социјалног идентитета. Према њој национални идентитет је део социјалног идентитета који се темељи на осећају припадности националној групи/нацији. Постоји више облика националне везаности као што су: искључива национална везаност, истакнута, вишеструка, космополитизам и анационализам. Два најистраживанија облика националне везаности су искључива која има своје варијације у национализму, шовинизму и етноцентризму и истакнута национална везаност за који постоји други термин патриотизам.

до неког облика искључиве националне везаности као што је етноцентризам и подређивања личних идентитета етничким идентитетима, а то делимично замагљује мултиетничке перспективе и успорава мултиетничку интеграцију.

Медијски је у свету проширена слика о агресивном национализму у Србији. Да ли је међутим, та слика оправдана? У бројним крајевима света, (не само у Србији) етничка или национална припадност је део ресурса које политичке формације користе за освајање власти, или за директну конфронтацију са другим политичким опцијама са другачијим националним идентитетом. Национални идентитет у тим ситуацијама може бити снажан мобилишући фактор који често прати насилно испољавање идеја и политичких програма. С друге стране, у случајевима недовољно јаким личних идентитета појединца и неоствареног развоја (што је често присутно код младих људи), групни идентитет као што је нација доводи до позитивнијег перципирања самог себе.

Услед вишедеценијског ненаучног приступа питању национализма у први план излазе проблеми младих који национализам повезују са шовинизмом и насиљем. С друге стране, појављују се идеолошки ставови који утврђују лажну слику, јер управо те појаве њима служе као наводни докази антinationалних мишљења и вредности. У тој празнини, између две појаве у данашњој Србији које се у ствари подржавају међусобно, млади губе континуитет са генерацијама ранијих времена које су градиле друштво и државу на основама националне културе и вредности које су представљале њихово обележје у Европи и свету. Тај национални идентитет је био основа друштвеног живота, а не извор насиља и мржње.

Испоставља се да је његовим одсуством и прогоном отворена могућност агресивних концепција са више страна. Национална безбедност се не може остварити без рефлексивности како свог националног идентитета тако и других, блиских или туђих садржаја у идентитету. Безбедност друштва почива на усмеравању друштвених група, а нарочито младих ка сарадњи, заједништву и стварању бољих друштвених односа. У супротном, безбедност се сама идентификује са насиљем пре свега са државне стране, у смислу, права и употребе силе, а то је свакако увек и оправдање за репресију. То се испоставља као стратешки безбедносни проблем, јер генерације које долазе не желе да се са таквим стањем мире.

Уколико се национални идентитет не формира од најранијих дана, онда знање и осећање везано за нацију постаје недовољно инкорпорирано у саму личност. Тада појединац безуспешно покушава да пронађе значење свог националног идентитета, што се посебно одражава код младих људи, који још увек не располажу са довољно знања и самосвести како би се на одговарајући начин и одредили према том идентитету.⁹⁾

Потпуно поистовећивање са националним идентитетима, као што је већ речено, садржи у себи потенцијал етничке искључивости. У савременим интензивним процесима глобализације, који захватају све сфере друштва и димензије живота, то поистовећивање представља некритичко сагледавање како националних, тако и личних идентитета. С друге стране, све је више теоретичара који расправе о национализму воде у неком другом правцу од уобичајеног. Наиме, слажу се да национализам има корене у поносу и да означава релације између људи који желе да њихови колективни идентитети буду препознати и поштовани од стране других. Растуће истицање овог релационог аспекта национализма није изненађујуће када се узме у обзир скорашње реконституисање нових држава по националној линији, и утицај глобалног контекста на тренутно превирање идентитета.

И најповршнији поглед на начин живота и рада, обрасце културе, понашања, одевања, забаве, (дакле на конкретне животне садржаје националних и личних идентитета) показује да се у друштвеном животу свих развијених земаља, па и наше, национални и глобални обрасци прожимају. У неким областима глобални културни обрасци постали су доминантни.¹⁰⁾

Постоје нека истраживања у Србији која су се бавила младима и која су између осталог истраживала и проблеме са којима се млади суочавају када је у питању њихов идентитет, што је у суштини

9) Један од разлога који ствара конфузију када је у питању национални идентитет и како га прихватити и развити, сигурно је и присуство конзервативног схватања нације, као и немогућности да се редефинише схватање националног идентитета којим би државна обележја и грађански интерес имали примат над пореклом и осећањем.

10) У мултикултурним демократским друштвима, национални идентитет није темељ признања једнаке вредности и са њом повезане идеје једнаких права. Са либерално демократске тачке гледишта особа има право да захтева једнако признање прво и пре свега, на основу његовог или њеног универзалног људског идентитета или потенцијала, а не на основу националног идентитета. Универзални идентитет као људских бића је, по истим гледиштима, примарни идентитет без обзира да ли је у питању грађанство, пол, раса или етничко порекло.

проблем младих у свим друштвима. Тешко је поредити их и тражити заједничке тачке преламања/сусрета, јер је у основи коришћен различит приступ и различита методологија, као што су и на различит начин дефинисани крајњи дometri истраживачког задатка који је постављен. Ипак, издвојили би једно новије истраживање.

Према подацима који су добијени у истраживању које је подржао и објавио Фонд за отворено друштво 2010. године и које се бавило безбедносним ризицима и претњама у окружењу младих са посебним акцентом на насиље, издвојило се питање о томе како млади себе доживљавају и кроз које категорије идентитета.¹¹⁾

Табела 1.
Идентитет младих – самооцењивање

Категорије идентитета	Заступљеност
припадник младе популације	43.69%
породична особа	15.03%
професионални идентитет	10.36%
припадник националне/етничке групације	7.79%
грађанин света	6.93%
Европљанин	5.06%
члан спортског клуба	3.35%
Остало	3.04%
припадник политичке групације	2.18%
припадник навијачке групе	2.10%
припадник верске групације	0.47%

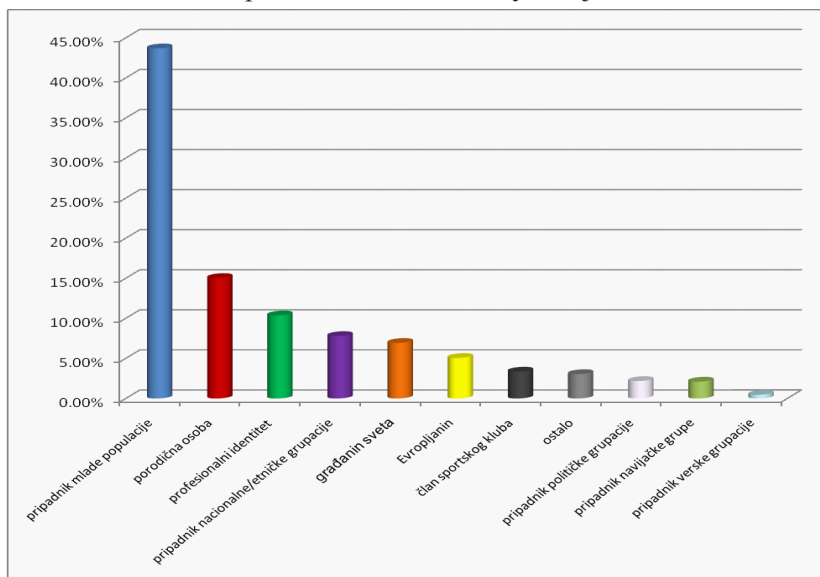
Млади човек у Србији најчешће се препознаје управо као припадник младе популације (генерације), али значајно поштује породичне вредности, посебно улогу мајке, која је приоритетни извор подршке и позитивних порука.¹²⁾ Тек сваки десети испитаник себе проналази у професионалном идентитету, а сваки дванаести

11) Драгана Дулић, Светлана Станаревић, Драгана Матовић, Весна Николић, *Безбедност младих у Србији – како млади процењују данашње безбедносне претње, ризике и изазове, са посебним освртом на насиље*, Фонд за отворено друштво, Београд, 2010. Истраживање је обухватило младу популацију у Србији (узраста 15-30 година), на узорку од 1423 испитаника. Као метода истраживања примењено је анкетирање, а мерни инструмент је био анкетни упитник.

12) У истом истраживању најчешћи извор позитивних порука које подржавају ненасиље, а које млади примају, разумеју и примењују, су мајке. Тај став је исказало чак три од

у националном или етничком. Неочекивано је да, упркос великој промоцији европске оријентације/интеграције земље и кампање о глобалним вредностима и космополитизму, само 5% испитаника се превасходно осећа Европљанином, а само 7% грађанином света!

Слика 1.
Рангирање различитих идентитета
припадника младе популације

Испитаници са градских подручја на друго место, уместо идентитета породичне особе, постављају професионални идентитет. Испитаници са сеоских подручја на треће место, уместо професионалног идентитета, постављају националну или етничку припадност, као што је то случај и са испитаницима мушког пола, нижег степена образовања (завршена основна школа и ниже) и најмлађим испитаницима (15-19 година). Испитаници који припадају националним/етничким мањинама на друго место стављају национални идентитет, односно етничку припадност, а на треће место професионални идентитет.

Веома мали број младих људи проналази се у идентитету навијачке групе, верске или политичке групације, што је релативно неочекивано, с обзиром на општеприхваћени став у друштву да се

четири испитаника. Потом следе очеви и пријатељи, са подједнаком, али десет пута мањом заступљеношћу, у односу на мајке.

много већи број младих идентификује са овим групацијама, те да су облици насиља везани за ове групације врло заступљени.

Оно што је интересантно и донекле може изазвати полемику на основу добијених резултата је чињеница да највећи број младих себе доживљава само кроз један аспект идентитета, обзиром да су имали могућност да заокруже више идентитета у којима се проналазе. Будући да је тако, као да укидају и себи и другима могућност да буду другачији, да се дефинишу на више различитих начина, а не само као део једне групације. Због тога се поставља питање ко, на који начин и којим мерама и активностима у раду са младима подстиче и подржава процес формирања идентитета.

Млада особа се може остварити кроз мноштво улога, од којих су многе ствар личног избора, а ако себе доживљава као аутономну особу која има могућност избора сигурно ће се због тога и осећати добро. Самим тим, потрудиће се да отклони оне околности које могу бити извор незадовољства и фрустрација, а креирати оне које омогућавају да се испољи/оствари као користан члан друштва, пун иницијатива и позитивних импулса за рад и напредак. Међутим, то често не зависи од њихове воље и могућности, већ од ангажовања и подршке шире друштвене средине која ће створити услове да се развијају вишеструки идентитети младих. Значај који поједина друштва придају младима, а уз то још и подстичу њихове могућности да развију вишеструке идентитете, неминовно постаје и једно од мерила развијености тог друштва.

“Човјек живи у више свјетова. За сваки свјет потребан је други кључ. Не можеш ићи из једног у други без одговарајућег кључа” (Карл Косик)

УЛОГА ОБРАЗОВАЊА У ИЗГРАДЊИ НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА КАО КУЛТУРНОГ РЕСУРСА СРБИЈЕ

Образовање је значајно за развој друштва, његову савременост, будућност, квалитет живота и могућности да чланови тог друштва живе слободно и срећно. Свака култура развија институције за васпитање и образовање које члановима групе/друштва преносе знања важна за опстанак те групе. Форма у којима се такво знање уводи и увежбава могу бити различите.

Са епохом јачања нације и образовање мења свој профил. Оно се одвојило од норме универзалистичке хуманости и повезало се

и с особеностима народа укореваног у одређен језик, историју и територију. Грци, као васпитачи човечанства, постали су учитељи осталих народа зато што су открили принцип који покреће западњачки духовни свет, принцип по коме се он разликује од свих других светова које знамо. Тај *cuisa movens* наше историје јесте принцип културе.¹³⁾

Основни појмови дискурса о образовању заједно уоквирују комплекс одређеног знања о идентитету, за разлику од конкретног стручног знања и знања стеченог искуством. У потрази за идентитетом важно је створити средиште у узнемирујуће разноврсном и комплексном животном окружењу, средиште које ће служити као оријентир. Наиме, изречена комплексност захтева и сопствено редуковање и самоограничавање. Да би поједноставили живот, концентрисали се и усредсредили на једну одређену централну тачку, морају се успоставити чврсти критеријуми и општеважеће или општеприхваћене вредности.¹⁴⁾ Питање које нужно произилази из претходно реченог јесте где у модерном свету наћи норме или како их створити.

Самоограничавање уједно и значи обавезивање на норме које се проглашавају за апсолутне и свете. Када се усредсредимо на једну одређену средишњу тачку, поред широке понуде и општег релативизовања вредности, постиже се одлуком и одлучношћу, које су израз једне нове спремности на везивање, једне нове врсте религиозности.¹⁵⁾ Иначе нормативна традиција не настаје само путем богато документоване и распрострањене културне историје једног народа у историји, него и избором и ограничавањем на неколико канонизованих личности на „велике мајсторе“ и њихове велике текстове (у српској култури су то Свети Сава, Доситеј Обрадовић, Вук Караџић, Слободан Јовановић и други)¹⁶⁾.

13) А. Асман, *Рад на националном памћењу*, Библиотека XX век, Београд, 2002.

14) У теорији је опште прихваћено становиште да је дискурс о образовању заправо дискурс о вредностима.

15) А. Асман, *Рад на националном памћењу*, Библиотека XX век, Београд, 2002, стр. 80.

16) Свети Сава као први архиепископ аутокефалне српске архиепископије, дипломата, законодавац, књижевник, ходочасник и једна од најзначајнијих личности српске историје. Доситеј Обрадовић личност из српске историје који први свесно ствара праву националну књижевност на чистом народном језику, намењену најширим слојевима српског народа. Национални проблем поставио као културни проблем, истичући просвећивање као предуслов народног препорода. Вук Караџић, реформатор српског језика, значајан између осталог и по“ Другој књизи народних песама“ која је носила доста етичких елемената, са обележјима различитих историјских раздобља и различи-

А какви су ставови данас младих анализирајући њихове узоре?

Такође је важно питање, које је обрађено истраживањем и има значајну улогу код изградње идентитета младих, питање узора. Дакле, ко су узорци младима у Србији или које узоре би препоручили својим вршњацима.

Свако друштво настоји да афирмише и наметне неке облике понашања, одређене особине личности или ставове које сматра вредним. Вредности које су прихватљиве за заједницу, друштво афирмише или путем апстрактних формулација (писана и неписана правила) или одређене вредности приказује као особине или карактеристике неких особа. Носиоци тих вредности могу бити угледне јавне личности и модели друштвено пожељног понашања. Морамо имати на уму и чињеницу да поред персонализације позитивних вредности (чији су носиоци хероји, свец, научници), постоји и персонализација негативних вредности. Неопходно је такође уочити да и друштва еволуирају, а промене у друштву имају за последицу и промене доминантних друштвених вредности. На овим просторима, често је долазило и долази до озбиљних друштвених ломова, који као последицу имају ситуације у којима се дојучерашњи хероји проглашавају злочинцима, угледни грађани криминалцима (и обрнуто, криминалци као успешни пословни људи), просечни музичари и певачи као врхунске звезде и слично. У складу са овим променама, млади мењају своје ставове и своја опредељења ка оним личностима које у одређеном тренутку и амбијенту препознају као своје идоле или узоре са којима се могу и идентификовати. Знају такође, да препознају који идоли „емитују“ позитивне, а који негативне вредности.

Подаци о вредносним оријентацијама појединих категорија младих, прикупљани у различитим временским периодима, омогућавају да се добије увид у стабилност или променљивост вредносног профила младих, као и утицај актуелних друштвених околности на поједина вредносна опредељења. На основу мерења ставова по одређеним питањима, могу се проценити и претпоставити вредности и вредносне оријентације које леже у основи тих ставова. Такође се може уочити начин на који се врши постепено мењање система вредности, могу се открити промене у вредносним приоритетима, и утврдити „главни кривци“ који доприносе тим проме-

тих друштвених средина. Из њих се ширила представа о Србима као једном херојском народу чије је јунаштво било оплемењено правдољубивошћу.

нама. Нови систем вредности не подразумева увек само позитивне помаке на преласку из старог у ново, иако би било пожељно да се управо то деси. Афирмисање новог система вредности и погледа на свет, у свом средишту мора садржати одреднице као што су: дијалог и партнерство различитих цивилизација, поштовање културних различитости, религијска и етничка толеранција, мултикултурализам, сарадња и заједништво, развијање и афирмација културе мира и културе рада.

Приметна стабилизација политичких и економских прилика, успех спортиста на међународној сцени, позитивна промоција имена земље и на основу научних достигнућа домаћих научника и истраживача, допринела је да млади у Србији мењају ставове када су у питању узорни модели којима су наклоњени или са којима би се идентификовали. Као (не)очекиван резултат поменутог истраживања добијен је податак који указује на замену места дојучерашњих првих узора младима неким новим. Млади Србије су издвојили следеће узорне:

- спортисте (више од трећине испитаника), и то Новака Ђоковића, Владе Дивца, Немању Видић, Милорада Чавића, Јелену Јанковић, Ану Ивановић и Александра Ђорђевића;
- велике научнике и истраживаче (више од четвртине испитаника), попут Николе Тесле, Алберта Ајнштајна, Милутина Миланковића и Михајла Пупина;
- историјске личности (више од петине испитаника), као што су Јосип Броз Тито, вожд Карађорђе, Махатма Ганди, Зоран Ђинђић, Кнез Милош, Цар Душан, Нелсон Мандела, Мартин Лутер Кинг или Кнез Лазар;
- свештена лица (једна седмина испитаника), међу којима се издвајају претходни патријарх Павле, Свети Сава, садашњи патријарх српски Иринеј, Амфилохије Радовић, Николај Велимировић;
- успешне политичаре (једна седмина испитаника), као што су Зоран Ђинђић, Борис Тадић, Јосип Броз Тито, Владимир Путин и Барак Обама;
- хероје последњих ратова (једна десетина испитаника), међу којима су Ратко Младић, Жељко Ражнатовић Аркан, Радован Караџић, Небојша Павковић, Зоран Радосављевић и Милан Тепић;
- личности са естраде (нешто мање од десетине испитаника), попут Светлане Ражнатовић Цеце, Светлане Секе Алексић, Ђорђа Балашевића, Јелене Карлеуше, Здравка Чолића и Лепе Брене.

Тек сваки двадесети испитаник изабрао је неке друге узоре, а то су најчешће били родитељи, наставници, књижевници и други уметници.

Табела 2.
Узори младих

Добри узори младима	Заступљеност
спортисти	38.63%
велики научници и истраживачи	27.73%
историјске личности	20.56%
свештена лица	14.64%
успешни политичари	14.25%
хероји последњег рата	10.98%
личности са естраде	9.74%
неко други	5.22%

Овај податак код неких може изазвати и сумњу, али не сме да не изазове признање младим људима, који су свесни своје улоге у друштву и важности избора оних вредности које ће допринети укупном напретку друштва.

Када се зна колико су млади људи важан фактор друштвеног и економског развоја своје уже и шире заједнице, и колико је њихов свеж ентузијазам битан за обнову урушеног моралног и вредносног поретка у данашњој Србији, подршка њиховој улози налаже један вишеслојан, холистички приступ укључивању младих у друштво и преласку у зрело доба. Како би се позабавили међусобно повезаним безбедносним, образовним, здравственим и свим другим животним потребама младих људи у Србији, неопходно је залагати се за вишедимензионалну политику према младима, која би се истакла већом подршком усаглашавању и повезивању школских програма и потреба тржишта рада, неформалном образовању и учешћа младих у процесима одлучивања на свим нивоима друштва, као и умрежавању младих.¹⁷⁾

17) Један од првих корака ка системском решавању положаја младих и организоване бриге о њима у Србији био је и оснивање надлежног Министарства за омладину и спорт, а затим су следили наредни кораци као што је стварање Коалиције младих Србије, као кровне организације младих, затим доношење Националне стратегије за младе и пратећег Акционог плана, актуелан рад на предлогу Закона о младима чије доношење се ускоро очекује, отварање Канцеларија за младе широм Србије и многи други. Да-

Омладина са својим виталним, образовним, културним, политичким и другим обележјима, располаже потенцијалима од изузетног значаја за свеукупни друштвени развој. Остваривање пожељних друштвених промена зависи од способности друштвене заједнице да активира и усмери њене креативне и развојне могућности, а млади такве могућности сигурно поседују. Но, вратимо се образовним институцијама и субјектима у друштву, који имају кључну улогу за правилан развој и максималну искоришћеност тог већ препознатог потенцијала младих.

Образовање има веома важну улогу информисања и формирања младих као активних и одговорних чланова заједнице у којој живе. Један од основних циљева образовања¹⁸⁾ јесте развити самосталан лични идентитет младог човека чему треба да допринесу сви наставни предмети и целокупан васпитно-образовни процес. У садржај личног идентитета, као што је већ речено, улазе многи аспекти међу којима и етнички/национални и они заједно делују на целокупно понашање појединца.

Као што је већ познато, наставни предмети који највише предњаче као носиоци националних обележја су матерњи језик и књижевност, историја, географија и предмети посвећени културном стваралаштву одређене националне заједнице. Ови наставни предмети пружају основна сазнања о култури народа којем се припада, његовој историји и географским обележјима територије на којој се живи. Пригодним садржајима у оквиру тих предмета ученици могу најлакше усвојити основна знања о свом националном пореклу и развити свест о поседовању специфичних културно-антрополошких, националноисторијских, вредносно-обичајних и језичких обележја. Уз упознавање културних посебности сопствене националне заједнице, пожељно је да ти предмети усмеравају ученике на разумевање и поштовање других народа, на прихватање разлика произашлих из утицаја другачије средине и на усвајање основних људских права.

кле, нешто се помера, покреће и заузима правилан курс ка доношењу конструктивних решења и спровођењу омладинске политике која ће заиста побољшати и унапредити положај младих у Србији и њихов потенцијал искористити на прави начин.

- 18) Данас се све више говори о новим приступима образовању који су зацртани у бројним стратегијама образовања за XXI век и који се могу операционализовати кроз четири образовна циља која морају да се остваре: учити да би се знало, учити да би се радило, учити да би се живело заједно и учити да би се било/живело (остваривање људске целокупности, развој личног и групног идентитета, самопоштовања и самоуважавања).

Тиме се ствара основа за трансфер културног обрасца као друштвеног ресурса развоја преко гранања образовања у правцу безбедносне културе,¹⁹⁾ организационе као и професионалне културе рада и стваралаштва. На тим основама се гради идентитет младих као аутентичан темељ за обликовање људских ресурса једне земље па и Србије.

Образовањем се иначе стичу знања о вредностима и обичајима које једно друштво настоји да промовише у свим приликама, такође и о садржајима којима ће се дати преимућство у преносу знања и средствима која ће користити да би остварили те циљеве. Образовни процес мора бити обogaћен и хуманистичким садржајима, а хуманистичко образовање мора постати део опште културе у културолошке самосвести сваког појединца. На тај начин се негује/култивише и обogaћује личност појединца и групе и пружа им се шанса да успешније пронађу и изграде свој идентитет и сагледају сва ограничења, препреке и изазове глобалног друштвеног развоја. Развој идентитета представља суштину развоја и филозофије образовања за XXI век и њен најважнији циљ.

Откривањем властитог идентитета (издвајањем цивилизацијских колективних вредности из културне историје света и сопственог народа), развија се не само колективно памћење, већ се омогућава откривање и чување властитог групног и индивидуалног идентитета, али и других личних и друштвених вредности. При том се развија осећај припадности свом народу, али и човечанству, па с једне стране се негује национални идентитет, а с друге развија и обogaћује дух „планетарног човека“.

19) Било је већ успешних покушаја да се предмет Безбедносна култура уведе у образовне програме средњих школа и на факултетима у Републици Србији и у Републици Српској. Као резултат одређених пројеката и програма објављене су и прве публикације из ове области. Види: Љ. Стајић, С. Мијалковић, С. Станаревић, *Безбедносна култура*, Драганић, 2005, Љ. Стајић, С. Мијалковић, С. Станаревић, *Безбедносна култура младих*, Драганић 2006, *Појмовник безбедносне културе*, уредници С. Станаревић, Ф. Ејдус, ЦЦВО и Министарство за омладину у спорт, 2009. године и други.

Milenko Bodin, Svetlana Stanarevic
YOUTH IDENTITY – SECURITY ISSUE
OF HUMAN RESOURCES IN SERBIA

Summary

The identities create and shape interests or needs, depending on the analysis context. Numerous interests, such as national security, depend on personal identity, which is related to comprehension of other identities. Some actors in social relations often cannot decide on their own interests before understanding what do they represent – “who are they”, and what is their role in the society.

One of the most important, but often the most contradictory expression of the identity is national identity, which conditions development and presentation of other forms of identity. For the young of a society, national identity holds high importance, since it helps shaping their relationships towards some of the environmental entities and establishes interests or needs to be initiated.

This text is a contribution to striving for the young and their issues with certain aspects of identity to be interpreted to the highest extent possible, under the paradigm of modern (Serbian) society and European environment as well. The young are not the problem or potential source of the problem to be solved; instead, they are a significant national resource, potential or “vital social wealth”, which can contribute to the social development. This text shall also highlight the possibility to set the fight of the young with building their own identity in the context of human resources security issues.

Educational institutions are significant for youth socialization and behavior streamlining, especially to build the identity and shape the young as a social resource of Serbia.

Key words: identity, national identity, the young, security, human resources, educational institutions.

ЛИТЕРАТУРА

- Asman Alaida, *Rad na nacionalnom pamćenju*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2002.
- Смит Антони Д., *Национални идентитет*, Библиотека XX век, Београд, 2010.

- В., „Anderson, *Imagined communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Verso, London, 1991.
- Giddens, A., *Modernity and Self-Identity*, Polity Press, Cambridge, 1991.
- Fou, Jane (ed.), *A Brave New Generation. Youth in General Republic of Yugoslavia*, UNICEF, Belgrade, 2002.
- Дулић Драгана, Станаревић Светлана, Матовић Драгана, Николић Весна, *Безбедност младих у Србији - како млади процењују данашње безбедносне претње, ризике и изазове, са посебним освртом на насиље*, Фонд за отворено друштво, Београд, 2010.
- Erikson, E., *Identity, youth, crisis*, Norton, New York, 1968.
- Стајић Љубомир, Мијалковић Саша, Станаревић Светлана: *Безбедносна култура младих*, Драганић, Београд, 2006.
- Стајић Љубомир, *Учењем до безбедности*, Зборник радова Факултета цивилне одбране, 2005.
- Бодин Миленко, „Теоријске претпоставке разумевања и остваривања националне безбедности“, *Ризик, моћ заштита – увођење у науку безбедности*, Службени гласник, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, Београд, 2010.
- Бодин Миленко, *Менаџмент људских и социјалних ресурса и национална безбедност*, Зборник радова, Факултет цивилне одбране Универзитета у Београду, 2005.
- Халперн Катрин, Руано-Борбалан Жан-Клод, уредници, *Идентитет(и): појединац, група, друштво*, Клио, Београд, 2009.
- Центар за проучавање алтернатива, *Млади загубљени у транзицији*, Београд, 2004.
- Центар за социолошка истраживања, *Противречности социјализације младих и улога образовања у афирмацији вредности културе мира*, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, Центар за социолошка истраживања, Ниш, 2009.
- Центар за социолошка истраживања, *Омладина Балкана између насиља и културе мира*, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, Департаман за педагогију, Центар за социолошка истраживања, Ниш, 2007.
- Wallace, C., and S. Kovatcheva, *Youth in Society: The Construction and Deconstruction of Youth in East and West Europe*, Mac Millan, London, 1998.

Овај рад је примљен 19. априла 2012. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 27. јуна 2012. године.